

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARIGA EKOLOGIK TARBIYA BERISHDA OILANING ROLI

Yarova Gulhayo Fazliddin qizi ¹

¹ Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi

MAQOLA MA'LUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 25.11.2024

Revised: 26.11.2024

Accepted: 27.11.2024

KALIT SO'ZLAR:

“Yashil makon”,
“Poklik iymondandur”,
ekologik savodxonlik,
ekologik madaniyat, oila
dinamikasi, ekologik ong.

Ushbu maqolada hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biri bo'lgan ekologik inqirozlarni oldini olish maqsadida ota – onalar bilan hamkorlik ishlarini yo'lga qo'yish hamda yangicha texnologiyalarni qo'llash haqida umumiy xulosalar ko'rsatib o'tilgan.

KIRISH. Dunyo miqyosida sanoat yuqori darajada rivojlangan XXI asrda ekologiya bilan bog'liq muammolar birinchi darajali muammo sifatida kun tartibiga chiqmoqda. Avlodlarimiz bizdan keyin ham munosib tabiiy muhitda yashashi kerak. Buning uchun biz tabiatga e'tibor berishimiz, faqat bugunni emas, yaqin va uzoq kelajakni o'ylab ish tutishimiz zarur. Eng muhim masala – aholining ekologik madaniyatini oshirish. Bugun ko'chaga yoki istalgan joyga qarang. Hamma joyda odamlar tashlab ketgan chiqindilarni ko'rasiz. Biz ona yurtimizni muqaddas deymiz. Nima uchun uni toza-ozoda saqlamaymiz? Axir, muqaddas kitoblarimizda ham “Poklik iymondandur” deyilgan.

So'nggi yillarda mamlakatimizda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, ekologik vaziyatni yaxshilash, chiqindilarning insonlar sog'lig'iga zararli ta'sirini oldini olish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, sanitariya va ekologik holat sifatini oshirish uchun qulay sharoitlar yaratish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda.

Butun mamlakat miqyosida “Yashil makon” umummilliy loyihasi amalga oshirilmoqda, davlat o'rmon fondiga kirmaydigan daraxtlar qimmatbaho navlarining kesilishiga muddatsiz amal qilmoqda. Shu bilan birga, respublikada hudud rahbarlari, ekologiya va atrof-muhitni

hamda huquqni muhofaza qilish organlarining e'tiborsizligi natijasida sohada o'tgan davrda jiddiy kamchiliklarga yo'l qo'yilgan, ayrim hollarda esa tabiatga va jamiyatga tiklab bo'lmaz darajada zarar yetkazilgan.

E'tibor qilsak, bugungi kunda ba'zida oddiy xatti-harakatlar me'yorlarini e'tiborsiz qoldirib, biz plastik butilka, stakanlarni tashlab yuborishimiz mumkin. ko'pchilik shunday qiladi va bularning barchasi bolalar oldida sodir bo'ladi. Lekin biz maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik xulq-atvor madaniyatini tarbiyalash, ularning ekologik ongini uyg'otishimiz kerak. Bolalar xulq-atvorida ekologik madaniyat, ekologik bilimlar, amaliy ko'nikmalar, estetik tajribalar asosida shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bola tirik mavjudotlarga hamdard bo'lishni o'rganishi kerak: jonli mavjudot xafa bo'ladi, uni sevish kerak, hayvonlarga ozor berish mumkin emas, tabiat yaratgan narsalarni yo'q qilishga haqqimiz yo'q. Biz bolalar ongiga o'zimizni o'rab turgan olam, barchamiz yashaydigan ulkan uy kabi tuyg'uni uyg'otishimiz kerak. Shuning uchun ham ekologik tarbiya berishni maktabgacha yosh davridan boshlash lozim. Ekologik bilim - bu tirik tabiatning tuzilishi, rivojlanishi, o'zgarishi, yer yuzidagi tirik jonzotlarning holati, ularning bir-birlari va atrof-muhit o'rtasida bo'lib turadigan munosabatlarni, tabiiy boyliklarning son va sifatini, hajmini, xillarini hamda ularni saqlash va tejamkorlik bilan foydalanish yo'llarini o'zlashtirishdan iboratdir. Ekologik tarbiyaning bosh maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof-muhit va uning muammolari haqida ongli munosabatni hamda ular bo'yicha optimal yechimlar topish to'g'risidagi bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat.

Ekologik ta'lim bolalar bog'chalari va maktablarda o'quv jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Ekologik savodxonlik va madaniyat, avvalo, oiladan boshlanadi. Ekologik dunyoqarashni shakllantirishning negizi oiladagi tarbiyaga bevosita bog'liqdir. Agar bu masala oilada to'g'ri yo'lga qo'yilmagan bo'lsa, uni maktablarda, keyingi ta'lim bosqichlarida hamda mehnat jarayonlarida qaror toptirish qiyin bo'ladi. ekologik ta'lim-tarbiyani asosan, bog'cha va maktablarda amalga oshirish zarur.

Oilada ekologik tarbiyaning roli iqlim o'zgarishi va biologik xilma-xillikning yo'qolishi bilan bog'liq xavotirlar kuchayib borayotgan zamonaviy jamiyatda oilalarda ekologik ta'limning roli kelajakdagi tafakkur va xatti-harakatlarni shakllantirishning muhim jihati sifatida paydo bo'ldi. Ekologik ta'limni oila dinamikasiga integratsiyalash orqali biz insonlarda erta davrdanoq ekologik mas'uliyat hissini uyg'otishimiz va shu orqali yanada barqaror kelajakka hissa qo'shishimiz mumkin. Oilalarda ekologik tarbiya shaxsning atrof-muhitga munosabati va harakatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Yoshligida atrof-

muhit haqidagi tushunchalarga duchor bo'lgan bolalarda tabiatga nisbatan mas'uliyat hissi chuqurroq shakllanadi. Ekologik ta'limni oilaviy hayotga tadbiq qilish orqali ota-onalar barqarorlik va tabiatni muhofaza qilishni qadrlaydigan tafakkurni tarbiyalashlari mumkin. Oilalarda ekologik ta'limni rivojlantirishning samarali strategiyalaridan biri bu o'rnak ko'rsatishdir. Qayta ishlash, suvni tejash va chiqindilarni kamaytirish kabi ekologik toza odatlarga amal qiladigan ota-onalar farzandlariga amal qilishlari kerak bo'lgan aniq namunani o'rnatdilar. Bundan tashqari, bolalarni bog'dorchilik, piyoda sayr qilish yoki qushlarni kuzatish kabi tabiat bilan bog'liq tadbirlarga jalb qilish ularga tabiiy dunyo bilan chuqur aloqani rivojlantirishga yordam beradi. Oilada atrof-muhit muammolari bo'yicha ochiq muloqotni rag'batlantirish sayyoramiz duch keladigan muammolarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ekologik ta'limni oilaviy hayotga singdirish samarasi chuqurdir. Ekologik ta'limga ustuvor ahamiyat beradigan oilalar ko'pincha o'rmonlarni kesish, ifloslanish va iqlim o'zgarishi kabi dolzarb ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshiradilar. Bu ko'tarilgan xabardorlik harakatga aylanadi, ko'plab oilalar qayta foydalanish mumkin bo'lgan mahsulotlardan foydalanish, energiya sarfini kamaytirish va tabiatni muhofaza qilish sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlash kabi barqaror turmush tarzini tanlashni afzal ko'radi bu esa vaqt o'tishi bilan individual harakatlar atrof-muhitga jamoaviy ta'sir ko'rsatishga yordam beradi, oilalar kelajak avlodlar uchun yanada barqaror kelajakni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Oilalarda ekologik ta'limning afzalliklari yaqqol ko'rinsa-da, uni keng tatbiq etishga bir qancha muammolar to'sqinlik qilmoqda. Bunday muammolardan biri ota-onalar va tarbiyachilarning ekologik muammolardan xabardorligi va bilimining yetishmasligidir. Ko'p hollarda an'anaviy tafakkur va ijtimoiy me'yorlar ham oilada ekologik toza amaliyotlarni qabul qilishga to'sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda oilalar bir nechta mas'uliyatni o'z zimmalariga olgan holda, ekologik ta'limga ustuvor ahamiyat berish uchun vaqt va resurslarni topish juda qiyin bo'lishi mumkin.

Ekologik tarbiya berish jarayonlarida ota-onalar bilan hamkorlik ishlarining yangicha metodikalardan foydalanish eng samarali usullaridan hisoblanadi. Ularga misol sifatida:

- “ECO.CHILD” nomli ekologik gazeta tashkil etish;
- “Tabiat va biz” nomli ommaviy tadbir tashkillashtirish;
- Ko'ngilli yoshlar (valantyor)ni shakllantirish;
- Atrofga gul hamda ko'chatlarni ko'proq ekish chora tadbirlarini ko'rib chiqish;

• Tozalik kunini yilda kamida 4 marta (bahor,yoz,kuz,qish)da o'tkazish); kabilarni olishimiz mumkin.

“ECO.CHILD” gazetasi tabiatimizda bo'layotgan o'zgarishlar hamda uni asrab avaylash, toza saqlashga oid to'plangan ma'lumotlar, o'yinlar, she'rlar, hikoya, tez aytish, rasmlar, bo'yoqlar yangiliklar ota-onalar bilan birgalikda ishlash namunalari **“Chiqindilar va ularning ikkinchi hayoti”** nomli ishlardan namunalar atrofda ona tabiatni boricha saqlab qolish uchun bajarilayotgan say harakatlar maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchisi hamda uning oilasi bilan muhokama qilinib ota-onalar bilan birga o'ylab topilib uni bolajonlarimizga xos va mos tarzda varaqqa joylashtiramiz hamda gazetamiz sahifasiga qo'shib qo'yamiz.

“Tabiat va biz” nomli ommaviy tadbir kunni 3 qismga bo'lish:

Ertalab 8⁰⁰-12⁰⁰ gacha MTT hudidagi yer maydonlariga “Tabiat, Inson va Ekologiya” mavzusi asosida rasm chizish hamda rasmlar tanlovi (Ota-onalar bilan birga);

Tushlik 13⁰⁰-15⁰⁰ gacha Tashkilot tozalik xodimlari uchun kofe breaklar tashkil etish (asosan MTT xodimlariga);

Kechqurun 18⁰⁰-20⁰⁰ gacha Tozalik xodimlari uchun alohida taklifnomalar, rasmlar, sovg'alar (ECO.Teatr) tashkillashtirish.

ECO.Teatr maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilari tabiat hodisalari yoki biror bir o'simlik, gul, daraxt, hayvonlar ko'rinishiga kirib ular nomidan tozalikni saqlash, atrofni sevishtirishni muhofaza qilish haqida gapirib turli xil harakatlar bajarishadi. Har oy bir marta “Ona tabiatni asraylik” nomli teatr tashkillashtiriladi.

Xulosa. Oilalarda ekologik tarbiyaning ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Bolalarda yoshligidan ekologik mas'uliyat hissini singdirish va oila dinamikasida barqaror xulq-atvorni tarbiyalash orqali biz ekologik ongli jamiyatga yo'l ochishimiz mumkin. Oilalarda ekologik ta'limni rivojlantirishda muammolar mavjud bo'lsa-da, individual va jamoa darajasidagi jamoaviy harakatlar ushbu to'siqlarni bartaraf etishga yordam beradi. Pirovardida, ekologik ta'limni oilaviy hayotga integratsiyalash maqsadida yangicha texnologiyalar orqali hamkorlik ishlarini yo'lga qo'yish orqali biz jamiyatimizning yanada barqaror kelajagi uchun poydevor qo'yamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Safarova G.H. (2023) Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga ekologik tarbiya berishning shakllari va usullari "Экономика и социум" №3(106)-2, 270-272.

2. Qoblanova N.E. (2023) "Maktabgacha ta'lim tizimida ekologik tarbiyaning o'rni" Ilm-fan va innovatsiya ilmiy-amaliy konferensiyasi 123-126.

3. Turabjanov S.M., Aripova M.M., Raximova L.S. "Ijtimoiy ekologiya" T.: "BOOK TRADE". 2022.

4. Xodjimatomov A.N., Alimkulov N.R., Xolmurodov Sh.A., Djuraev M.E. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish. T.: "Innovation rivojlanish nashriyoti-Matbaa uyi", 2020. 228 b.

5. Isamutdinova, D. (2024). COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT. Innovations in Technology and Science Education, 3(20), 194-198.

6. Isamutdinova, D. (2024, October). MILLIY TARIX VA MADANIYATNI AKS ETTIRUVCHISI SIFATIDA O'XSHATISHLAR. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 9, pp. 38-41).

7. Marifjanovna, I. D. (2024). INGLIZ TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(28), 36-37.

8. Marifjanovna, I. D. (2024). NEMIS TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. PEDAGOG, 7(9), 138-139.

9. Marifjanovna, I. D. (2024, June). The Importance of Poems and Songs in the Development of German Vocabulary in Young Children. In Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA) (Vol. 8, pp. 1-3).

10. Suyarov, A. (2023). INNOVATION USULLAR-TALABALARNING TA'LIM VA KOGNITIV FAOLIYATINI TASHKIL ETTIRISHNING YANGI TARZI. Philological issues are in the eyes of young researchers, 1(1).

11. Suyarov, A., & Axmadov, H. TOG JINSLARI VA ULARNING FIZIKAVIY-MEXANIKAVIY XOSSALARI. TOPIKEHT-2021, 28.

12. Frunzeva, M. Z., & Odilbekovna, R. N. (2024). TIL O'RGANISHDA O'YINLASHTIRISH VA BOSHQA INNOVATION YONDASHUVLAR. MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 9(9), 11-13.

13. Матниязова, Ф. Ф., & Мадрахимова, З. Ф. (2024). ТЕХНОЛОГИЯ ПРИМЕНЕНИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ. THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD, 4(1), 116-118.

14.Мадрахимова, З. Ф., Баркулиева, Л. Р., & Юсупова, М. К. (2024). СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ФОРМИРОВАНИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ: ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ. YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 1(3), 165-169.

15.Мадрахимова, З. Ф. (2024). Литературные Загадки В Детской Поэзии: Описание, История Создания. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(1), 166-171.

16.Мадрахимова, З. Ф. (2023). ОБРАЗОВАНИЕ СЛОВ ОТ ТЮРКСКИХ ОСНОВ С ПОМОЩЬЮ РУССКИХ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ. Innovative Development in Educational Activities, 2(9), 142-145.

17.Мадрахимова, З. Ф. (2023). ЕСЛИ НЕ ЖИТЬ СОВРЕМЕННОСТЬЮ-НЕЛЬЗЯ ПИСАТЬ. O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(16), 570-572.

18.Аблаева, Н. К. (2024). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В БАЛЛАДЕ В. ЖУКОВСКОГО «СВЕТЛАНА». YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 1(3), 129-132.

19.Аблаева, Н., & Джуманиязова, И. (2024). ВОЗМОЖНОСТИ КОРПУСНОЙ ЛИНГВИСТИКИ В ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО СЛОВООБРАЗОВАНИЯ. «CONTEMPORARY TECHNOLOGIES OF COMPUTATIONAL LINGUISTICS», 2(22.04), 520-524.

20.Аблаева, Н. К. (2024). НРАВСТВЕННО-ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМА В ТВОРЧЕСТВЕ ЛН Толстого (на примере романа" Война и мир"). JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH, MODERN VIEWS AND INNOVATIONS, 1(1), 24-27.